

4148

۱۹۵۶

۱

۱۴۳

صیرزی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

www.ketab.ir

وقفنامہ

امیرِ قہاق و زوجہ او، سنی فاطمہ بنت سلطان محمد

(باملاحظہ دو متن ایرج افشار و ہیئت اسلامی)

سنہ ۸۴۹ھ . ق

بہ اهتمام

میرزا محمد ظمین

بہار ۱۳۹۸

سرشناسه: کاظمینی، محمد، گردآورنده
 عنوان: متن کامل وقف نامه امیر قحماق و زوجه او سَی فاطمه، بنت سلطان محمد، سنه ۸۴۹
 هجری قمری (با ملاحظه دو متن ایرج افشار و هیئت اسلامی)
 تکرار نام پدیدآور: به اهتمام میرزا محمد کاظمینی
 مشخصات نشر: قم، صحیفه خرد، ۱۳۹۸
 مشخصات ظاهری: ۱۴۳ص: مصور، نمونه
 شابک: ۶-۴۸-۸۱۰۳-۶۰۰-۹۷۸
 وضعیت فهرست نویسی: فیبا
 یادداشت: کتاب نامه
 موضوع: وقف نامه ها- ایران یزد
 موضوع: موقوفه ها- ایران- اسناد و مدارک
 موضوع: وقف نامه ها
 رده بندی کتبه: ۱۳۹۸، ۸ و ۲/۱۹۳ PB
 رده بندی دیوبی: ۲۹۷/۳۷۲
 شماره کتابشناسی ملی: ۵۲۶۷۴۲۵

وقف نامه امیر قحماق و زوجه او، سَی فاطمه بنت سلطان محمد

میرزا محمد کاظمینی

به اهتمام:

ناشر: صحیفه خرد
 خوشنویسی روزگار: محمود رهبران
 حروف نگار: بتول خاتم زاده
 ویرایش و صفحه آرایی: مؤسسه شهرزاد پردیس کویر

نوبت چاپ: اول - شهر مردماه ۱۳۹۸
 شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
 قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

چاپ و صحافی: زیتون (قم)
 شابک: ۶-۴۸-۸۱۰۳-۶۰۰-۹۷۸

تمام حقوق مادی و معنوی اثر، از جمله انتشار و تکثیر، با رعایت قوانین جاری و آتی و قانون حمایت از مؤلفان و مصنفان، انحصاراً در اختیار مؤسسه فرهنگی، هنری ریحانه الرسول (ع) است.

فهرست مطالب

۹		مقدمه مؤلف
۱۵		یادداشت آیت الله سید محمد کاظم مدرّسی
۱۷		یادداشت محمد مهدی امیر چقماقی
۲۳		مسجد و مجموعه امیر چقماق
۲۳		ذکر مسجد جمعه نو به محله «دهوک» به خارج یزد، در تاریخ یزد
۲۶		ذکر عمارت امیر جان الدّین چقماق در تاریخ یزد
۲۶		ذکر - تمام امیر چقماق
۲۸		ذکر آب دهوک مشهور به «خیرآباد»
۳۷		متن وقف نامه مرحومین امیر چقماق و زوجه او، سّتی فاطمه، بنت سلطان محمد
۳۸		ایران و اروپا و آمریکا
۴۰		نظرة عمومی به مؤسّسات دینی و موقوفات ایران
۴۰		وضع مؤسّسات دینی شهرستان یزد
۴۱		مؤسّسات دینی امیر چقماق
۴۲		شعبه محافظین مؤسّسات مرحومین امیر چقماق و سّتی فاطمه و موقوفات آنها
۴۳		عملیات شعبه یک هیئت اسلامی
۴۷		تذکر و بشارت
۴۹		متن وقف نامه رقبات موقوفه امیر چقماق
۱۷		گزارش مختصری از فعالیت هیئت اسلامی یزد در دوره پهلوی
		چکیده مقاله های برتر همایش ملی فرهنگ رضوی بانوان فرهیخته و نیکوکار (نکوداشت بانو سّتی فاطمه)
۹۱		
۹۳		خدمات و موقوفات بانو سّتی فاطمه، از زنان نیکوکار دوره تیموری
۹۴		آشنایی با بانوی فرهیخته نیکوکار: بی بی فاطمه خاتون، ملقب به «سّتی فاطمه»
۹۵		بازخوانی زندگانی و خدمات بانو سّتی فاطمه

۹۶	 ارزش تاریخی و جغرافیایی وقف‌نامه مسجد امیرچقماق یزد
۹۷	 بررسی موقوفات بانو سَئی فاطمه، به‌عنوان یکی از زنان واقف یزدی
۹۸	 بازسازی تصویری مجموعه امیرچقماق تا پیش از دوره قاجاریه
۹۹	 بررسی موقوفات و خدمات بانو سَئی فاطمه و همسر ایشان
۱۰۰	 وقف در ایران، بعد از ورود اسلام تا دوره قاجاریه
۱۰۱	 نقش خاتون تیموری در آبادانی در یزد
۱۰۲	 نقش بانوان دوران تیموری در توسعه فرهنگ و اماکن اسلامی
۱۰۳	 گزارش از آب‌انبارهای مجموعه امیرچقماق
۱۰۴	 عصمت دنیا و دین خاتون گردون‌اقتدا، تحلیل زیباشناختی وقف‌نامه
۱۰۵	 محصیات و اقدامات بانو سَئی فاطمه
۱۰۶	 درآمدی بر موقوفات بانوان میبدی و جایگاه کارکردهای آن
۱۰۷	 بررسی نقش سَئی فاطمه در عمران و آبادانی شهر جهانی یزد
۱۰۹	 زندگی و خدمات بانو سَئی فاطمه
۱۱۱	 تصاویر
۱۳۵	 کتابخانه و موزه موقوفه میرزا محمد کاظمی
۱۴۱	 منابع و مآخذ

إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ وَأَقَامَ الصَّلَاةَ وَآتَى
الزَّكَاةَ وَلَمْ يَخْشَ إِلَّا اللَّهَ فَعَسَىٰ أُولَٰئِكَ أَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ.

مساجد خدا را تنها کسانی آباد می‌کنند که به خدا و روز
بارسین ایمان آورده و نماز برپا داشته و زکات داده و جز از
خدا نترسیده‌اند، پس امید است که اینان از راه‌یافتگان باشند
(توبه/ ۱۸)

مقدمه

در گنجینه اسناد و نسخ خطی موزه نگارنده که وقف بر آستان مقدس حضرت امامزاده جعفر (علیه السلام) یزد است، کتابچه‌ای در قطع جیبی با عنوان «وقفنامه مرحومین میرچقماق و زوجه او، سنی فاطمه، بنت سلطان محمد (۸۴۹ هـ. ق)» از سوی هیئت اسلامی یزد، در ۱۳۶۷ هـ. ق، برابر با ۱۳۲۷ هـ. ش، توسط چاپخانه گله‌ها یزد به زیور طبع آراسته شده است. این نسخه قدیمی را در کتابخانه مرحوم وزیری هم دیدم و مصمم شدم به شیوه‌ای مناسب، وقفنامه مذکور را بار دیگر منتشر نمایم.

ایرج افشار نیز در کتاب «یادگارهای یزد، معرفی ابنیه تاریخی و آثار باستانی شهر یزد»، متن وقفنامه، یعنی مهم‌ترین سندی را که درباره مسجد میرچقماق در دست داریم، «جهت اطلاع کافی تر بر وضع آن و اهمیت فایده» منتشر کرده است.^۱ گویا این متن از روی طومار وقفنامه‌ای برای این مسجد است که در ۱۳۰۰ هـ. ق، با چندین واسطه از روی اصل آن رونویس

۱- نک: ایرج افشار، یادگارهای یزد، معرفی ابنیه تاریخی و آثار باستانی شهر یزد، جلد دوم، چاپ دوم، انجمن آثار و مفاخر فرهنگی، تهران: ۱۳۷۴، ص ۱۶۲-۱۸۳.

شده است. در این متن اسامی کسانی که به درستی این سواد، گواهی داده‌اند، بیشتر از گواهان وقف‌نامه منتشر شده از سوی هیئت اسلامی است. در کتاب حاضر که تقدیم دوستداران میراث فرهنگی این مرز و بوم و علاقه‌مندان به این مباحث می‌گردد، اسامی این افراد که برخی از آنها از بزرگان و مشاهیر یزد هستند، در انتهای هر دو وقف‌نامه، به صورت جداگانه، گرد آمده است. افشار در پانویس صفحه ۱۹۰ یادگارهای یزد چنین می‌نویسد: «وقف‌نامه مسجد که متن آن در صفحات قبل چاپ شده، توسط اینجانب از روی نسخه‌ای که مغلوفاً در یزد چاپ شده بود با حلّ بعضی مشکلات در انتهای جلد سوم جامع مفیدی (تهران، ۱۳۴۰) به طبع رسید. پس از آن آقای محمدتقی دانش‌پژوه با توجه به سوادى که از آن وقف‌نامه به دست آورد، به طبع دیگری اقدام فرمود و در مجلهٔ معارف اسلامی (شمارهٔ ۴، آبان ۱۳۴۶ ش) آن را با دقت به طبع رسانید».

با این توضیح‌ها، پس از مقابلهٔ متن مرحوم افشار در یادگارهای یزد با متن منتشرشده از سوی هیئت اسلامی یزد، لازم می‌دانم مواردی را، به صورت کلی، ذکر کنم:

متن منتشرشده از سوی انتشارات شعبهٔ یک هیئت اسلامی یزد، توسط چاپخانهٔ گلبهار، شامل دیباچه‌ای با عنوان «ایران و اروپا و آمریکا» و مقدمه‌ای از سوی این هیئت با عناوین «نظرة عمومی به مؤسّسات دینی و موقوفات ایران»، «وضع مؤسّسات دینی شهرستان یزد»، «مؤسّسات دینی امیرپهتاق»، «خبری با عنوان «تذکر و بشارت» و... می‌شود که مطالعهٔ هر کدام از این مطالب خالی از لطف نیست و برای علاقه‌مندان به تحقیق در مورد این وقف‌نامه مفید خواهد بود.

در ویرایش این بخش و نیز متن وقف‌نامه، اصل بر حفظ هویت و اصالت

متن بوده است، مگر در مواردی که غلط‌های نگارشی از نظر املائی؛ برخی نشانه‌گذاری‌ها برای ابهام‌زدایی از عبارت‌ها و نیم‌فاصله‌ها تصحیح شده‌اند. همچنین حرف «به» که در متن اصلی (متن هیئت اسلامی) به صورت پیوسته به کلمه، آمده بود، برای سهولت خواندن مخاطب، جدا از کلمه آمد، مانند: «اولاد (به اولاد)؛ بنام (به نام)؛ باداره (به اداره)؛ بواسطه (به واسطه)؛ بقوت (به قوت) و...».

در مطالعات دو متن وقف‌نامه منتشر شده از سوی هیئت اسلامی و مرحوم افشار، مبنای متن اصلی، وقف‌نامه هیئت اسلامی، یعنی نسخه‌ای که بدان دسترسی داشتیم، قرار گرفت و با مقابله و مطابقت با متن موجود در یادگاره‌های یزد، موارد متناقض و متفاوت در متن کتاب یادگاره‌های یزد، در پانویس آمد که شامل «اختلاف‌های نگارشی» و برخی موارد «محتوایی» می‌شود؛ به عنوان مثال: «... مصنعه‌ای» تشدید نمود که شانه‌روزی [شبانروزی] از زلال همّت دریانوال [دریانوردان] بانبیه، مالامال، ریاض امانی و آمال تشنگان از آن حیاض، سیراب و نهال کمالشان شاداب و...» یا «... حملگی دو بیست و شصت و نه سهم و پنج‌دانگ سهمی از جمله هشت هزار و هشتاد و چهار چهل [هشت هزار و چهل] سهم که اصل سهام قنات قریه تفت است از...».

مواردی که در پانویس، کلمه‌ای داخل گیومه و قلاب قرار گرفته است، از معدود کلماتی هستند که مرحوم افشار در متن به منظور تصحیح و تبیین ابهام، داخل قلاب قرار داده است، مانند: «... و نصف سهمی مشاع از جمله بیست و هشت [سهم]» که اصل سهام قریه بدرآباد مورتی است که...».

همچنین مواردی که در متن وقف‌نامه منتشر شده از سوی هیئت اسلامی مشاهده می‌شد که در متن وقف‌نامه کتاب یادگاره‌های یزد، نبود، با ذکر کلمه حذف مشخص شده‌اند، مانند: «... مکارم شریعت که موقوف علیه خلیفه

[خلافت] الهی است و آن اقتدار به باری عزّ اسمه در انواع سیاسات است و قدر و [حذف واو] قوّت و طاقت بشری و مکارم شریعت چهار است: حکمت و...؛ و بدین انتما [انتها] از ذکر تحدید و توصیف استغنا دارند با سایر ملحقات و منضّمات [حذف و منضّمات] و دیانات [زیادات] شرعیّه و عرفیه و...».

البته برای جلوگیری از شلوغ شدن متن ارائه شده، در مورد اختلاف نگارشی در کلماتی چون: طائفه؛ حقائق؛ حرائم؛ کظائم و... در وقف‌نامه منتشر شده از سوی هیئت اسلامی و تبدیل «همزه» به «ی»، در متن مرحوم افشار، مبنای این کتاب، همان متن منتشر شده از سوی هیئت اسلامی با استفاده از همزه در این کلمات قرار داده شد.

حدود آیات متن وقف‌نامه مشخص و اعراب‌گذاری شد و ترجمه، نام سوره و آیه در پانویس ذکر شد. احادیث عربی هم از این قاعده مستثنا نبودند، مگر مواردی معدود که علی‌رغم تلاشمان، امید داریم در چاپ‌های بعدی بتوانیم با دست یافتن به منابع صحیح، آنها را نیز مستندسازی کنیم. در این مسیر پیشنهادات و نظرات دوستان عزیز را پدید هستیم.

در پایان این مجموعه با یادی از مرحوم حاج شیخ محمد خالصی‌زاده، بخشی از فعالیت هیئت اسلامی یزد که در کتاب «یزد دیروز» آمده است، ارائه شد و ناشر محترم نیز مطالبی را در مورد موزه نگارنده که توسط انجمن آثار و مفاخر فرهنگی منتشر شده است، درج کردند.

خوشبختانه تدوین این اثر با همایش بزرگداشت سَیِّ فاطمه، از سوی نمایندگی آستان قدس رضوی، در یزد، همراه شد که این تقارن را به فال نیک می‌گیرم. روشن است که بناهای موقوفه این زوج متدین و موفق، برگ زرینی بر افتخارهای اهالی دارالعباده یزد افزوده است. امید که با باز نشر این وقف‌نامه،

بار دیگر و بیش از پیش شاهد ترویج سنت حسنه وقف در یزد باشیم.

نام نیکوگر بماند ز آدمی

به کزو ماند سرای زرنگار^۱

با سلام خدمت امام همام، حضرت علی بن موسی الرضا (علیه السلام)، بر خود لازم می دانم از متولیان آستان قدس رضوی دفتر یزد؛ مدیریت کتابخانه وزیری، جناب آقای ملک ثابت؛ آقای منوچهر آراسته و از خواهران خوبم، سرکار خانم فاطمه معسن زاده که تلاوت و ویرایش کتاب و خانم‌ها بتول خاتم زاده، حروف نگار و مرضیه دهقان که صفحه آرایی زیبای آن، اثر ایشان است، قدردانی نمایم.

و من الله التوفیق

میرزا محمد کاظمینی

یزد - مؤسسه فرهنگی، هنری ریحانة الرسول

بهار ۱۳۹۸ ش